

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVENDĀ LUAMBO LWA U ENGEDZA LWA U THOMA (FAL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LARA 2014

MEMORANDAMU

MARAGA: 80

Memorandamu uyu u na masiatari a 7.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO

NDILA DZA U MAKA THOLOKANYONDIVHO

1. Ngauri ho lavhelelwa u pfesesa, mupeleto na luambo lwo khakheaho kha phindulo ndapfu a zwi tei u vha na ndatiso.
2. Kha mbudziso dzi sa todi phindulo nthihi a hu tei u avhelwa maraga kha u tenda kana u hanedza (Ee kana Hai). Mbudziso kana thikhedzo ndi zwone zwine zwa tea u dzhielwa ntha.
3. A hu tei u avhelwa maraga kha NDI ZWONE, A SI ZWONE kana MBUNO kana MUHUMBULO. Mbuno kana thikhedzo ndi zwone zwine zwa tea u dzhielwa ntha.
4. Musi hu tshi lavhelelwa phindulo ya ipfi lithihi ngeno mulingiwa o nea kana a fhindula nga fhungo lo fhelelaho, phindulo i vha yone arali ipfi lo talelwa kana lo sumbedzwa.
5. Arali hu tshi khou todea zwithu kana mbuno mbili kana tharu fhedzi ho newa zwithu zwinzhi hu makiwa zwivhili kana zwiraru zwa u thoma.
6. Arali mugudi o shumisa maipfi a luambo lune a sa khou lingiwa khalwo vha songo dzhiela ntha maipfi ayo, naho zwo ralo arali ipfi la luwe luambo lo shumiswa mafhungoni li tshi khou todiwa sa phindulo, hezwi zwi tea u tangedziwa kana u tendelwa. Kha vha tendele nyambotavhi (dialect).
7. Kha mbudziso dza u nanga phindulo kha vha tangedze zwothe, ledere lo livhanaho na phindulo i re yone kana phindulo yo nwalwaho nga vhudalo.

MBUDZISO 1

TSHIBVELEDZWA TSHA A

- 1.1 U phasa gireidi ya 12 zwavhudi.√ (1)
- 1.2 Ndi wa u vha mushumelavhapo.√ √ (2)
- 1.3 Nge a vha o phasa zwavhudi ngei yunivesithi nahone hu ndila ya u mu tutuwedza uri a ise phanda na u shuma zwavhudi.√ √ (2)
- 1.4 Thanyani o bebelwa vhuponi ha doroboni ngeno Rofhiwa e nwana o bebelwaho mahayani.√ √ (2)
- 1.5 O mu dzhenisa kha lutamo lwa midifho ya shango zwa ita uri a nyale u vhala bugu.√ √ (2)

- 1.6 - O vha a tshi vho kola nge a pfa vhutshilo khae vhu makwandani, a tshi kha di bva u tshiswa.√ √
- Musi o no shavhiwa nga munna wawe o vha a tshi vho didzumba. √√ (4)
- 1.7 Vhutshilo hawe ho fhedza ho tamara lune ha ngo tsha bveledza muloro wawe, o didzhenisa kha zwa vuhadzi na zwone zwe vhutoto.√ √ (2)
- 1.8 Ndi ngoho ngauri Rofhiwa o fhedza a songo bvelela vhutshiloni nge a didzhenisa kha vhutshilo vhu si havhudi ngeno o dzhiela pfunzo fhasi.√ √ (2)
- 1.9 Ngoho u shumesa tshikoloni kana yunivesithi ndi zwa ndeme nahone zwi anwa mitshelo yavhudi. (Zwinwe-vho zwi pfalaho).√ √ (2)
- 1.10 B./O fhelela tshitaratani.√ (1)
- 1.11 Rofhiwa sa muthu o no phasaho iwaha wa u thoma na wa vuvhili yunivesithi, a zwi tangedzei a tshi nga xedzwa a kha iwaha wa u fhedza/O vha o no kunda ndingo ya tshifhinga.√√ (2)
- 1.12 Muthu a todaho vhukonani na nne kha vhe o diimisela u tshila zwine nda tshilisa zwone, ri tou tutuwedzana khazwo hu si uri ndi shanduke.√ √ (2)

TSHIBVELEDZWA TSHA B

- 1.13 Vho dzula nda hu si hayani. Zwo faredzaho zwiliwa ndi zwa tshifhinganyana/Hu na mahatsi/Hu na madennde. √ √ (2)
- 1.14 Mutukana o ambadzwa u fana na khotsi: Muadzi na mabutsu na vhurukhu ha magorosibannda.√ √ (2)
- 1.15 Ndi zwavhudi sa muta u dzula fhethu huthihi ra la/Sa muta vhatu vha tea u dibvisa.√ √ (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO/SAMARI

MBUDZISO 2

Dziñwe na dziñwe dza mbuno dza SUMBE dzi tevhelaho dzi vhumba phindulo ya mbudziso:

KHOTHESHENI		MBUNO	
1	'Mugudi u tea u di fha tshifhinga tsha u vhala mulingo u sa athu u swika.'	1	Mugudi kha difhe tshifhinga tsha u vhalesa bugu dzawe. ✓
2	'U tea u vha na mbekanyamushumo ya u vhala u ya nga u sielisana ha thero dzawe.'	2	U vha na mbekanyamushumo ya u vhala. ✓
3	'Mugudi u tea u sa shuma mishumo i no lemela ya afho hayani hu u itela uri a vhe na tshifhinga tshavhudi tsha u vhala bugu dzawe uri mihumbulo na mirado yawe i dzule i mitete.'	3	U tea u shuma mishumo i sa lemeli. ✓
4	'U tea u shumisa mabammbiri a milingo yo fhiraho sa ndila ya u ita rivishini kha u linga kupfesesele kwa zwine a khou vhala zwone.'	4	Kha hu shumiswe mabammbiri a milingo yo fhiraho. ✓
5	'U tea u wana ndangatshifhinga ya thero dzine a khou ya u n'wala dzone hu tshi kha di vha na tshifhinga.'	5	U tea u wana ndangatshifhinga ya thero dzothe. ✓
6	'A si zwithu zwothe zwine mugudi a zwi divha. Hu na zwine a tea u vhudzisa vhatu vhane vha zwi konesa kana a tou ya kha vhagudisi vhawe.'	6	U tea u vhudzisa vhagudisi vhawe. ✓
7	'Inwe ndila ya u awedza maluvhi ndi ya uri u tea u ita nyonyoloso sa tshipida tsha u vusuludza maluvhi.'	7	U tea u ita nyonyoloso ya muvhili wawe. ✓

Ndila dza u maka manweledzo/samari
Kha vha avhele maraga nga ndila i tevhelaho:

- Kuavhelwe kwa maraga
  - Maraga dza 7 kha mbuno dza 7 (maraga 1 kha mbuno nthihi.)
  - Maraga 3 dza luambo.
  - Thanganyelo ya maraga : 10
- Kuavhelwe kwa maraga dza luambo musu mulingiwa a songo tou kopolola zwo ralo:
  - Mbuno 1–3 hu si na vhukhaki: maraga 1
  - Mbuno 4–5 hu si na vhukhaki: maraga 2
  - Mbuno 6–7 hu si na vhukhaki: maraga 3
- Kuavhelwe kwa maraga dza luambo musu mulingiwa o tou kopolola zwo ralo:
  - Khothesheni dza 6–7: a hu na maraga dza luambo.
  - Khothesheni dza 1–5: maraga 1 ya luambo.

PFESANI:

- Tshivhalo tsha maipfi
  - Vhatoli/Vhamaki vha tea u sedzulusa tshivhalo tsha maipfi o shumiswaho.
  - Vha songo tusa maraga arali mugudi/mulingiwa a songo sumbedza/nwala tshivhalo tsha maipfi o shumiswaho naho hu na vhukhaki kha tshivhalo tsha maipfi o shumiswaho. Arali tshivhalo tsha maipfi tsho pfukiswa, kha vha vhale u swika kha mutala wo tewaho wa u fhedzisa, vha si tsha didina nga itsho tshipida tsho salaho tsha manweledzo/samari.

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 10

KHETHEKANYO YA C: LUAMBO

MBUDZISO 3

- 3.1 Vhukimvi/ vhuphuvhephuvhe.√ (1)
- 3.2 Mutengo na luafhulelo. (Tshithihi tsha zwenezwi)√ (1)
- 3.3 Muthu a tshi toḁa u ḁivha zwinzhi u ya kha g-meili/a founela.√ √ (2)
- 3.4 Muḁwe na muḁwe o tendelwa u vhona. Ndi u itela uri nnyi na nnyi a pfe o ḁanganedzwa kha u vhona.√ √ (2)
- 3.5 U dzikusa dzangalelo kana lutamo lwa tshikungedzelwa.√ √ (2)
- 3.6 Ee, i nga kunga vharengi ro sedza vhuḁi ha tshikungedzelwa nahone vhunzhi ha vhathu vho no swikelela u renga moḁoro uyu zwi nga vha fara zwavhuḁi.√ √ KANA
Hai, hu na he ha shumiswa luambo lwa u fhuredzela lune a zwi tendisei.
(Miḁwe mihumbulo ya ḁwana i fushaho) √ √ (2)
- [10]

MBUDZISO 4

- 4.1 Kiḁasini/lufherani lwa u gudela.√ (1)
- 4.2 Mufumakadzi o imaho phanda/Mudedekadzi/Mugudisi.√ (1)
- 4.3 Mudedekadzi vho vhudzisa avho vhagudi mbudziso ndi ngazwo vho imisela zwanda zwavho nḁha sa tshiga tsha u toḁou fhindula iyo mbudziso.√ √ (2)
- 4.4 Ndi mangilasi e muḁwe wa vhagudi a a ambara ngeno na mudedekadzi o ḁi a ambara-vho u sumbedza uri vhuvhili havho vha nga vha vha sa vhoni zwavhuḁi.√ √ (2)
- 4.5 Ndeme ya pfunzo kha vhathu vhoḁhe.√ √ (2)
- 4.6 Vhaḁwe a vha na vhumatshelo havhuḁi ngeno vhaḁwe vha sa bveleli kha vhutshilo (Phindulo iḁwe na iḁwe yo teaho).√ √ (2)
- [10]

MBUDZISO 5

- 5.1 5.1.1 Inwi ngoho ndi ni **funela** u thetshesela.√ (1)
- 5.1.2 Musidzana√ - Nwana wa **musidzana** u a shuma.√ (2)
- 5.1.3 **Vhila**
- Ngoho makhulu wanga mulovha vho vha vho **vhila** vhukuma.
/ Halwa ho **vhila** zwavhuḍi hovhu. √
-Masindi u khou vhila tshelede yawe kha Denga.√ (2)
- 5.1.4 D/A na B.√ (1)
- 5.1.5 Malapfu.√ (1)
- 5.1.6 Nga madekwana√ - Ndi ḍo vhuya nga madekwana.√ (2)
- 5.1.7 ho vha hu u ḷa, a ḷamba, a vhala/a tshi ri....√ (1)
- 5.1.8 Ḳitiraka ḷo vha ḷi tshi reilwa nga khotsi awe/Ḳitiraka khotsi awe
vho vha vha tshi ḷi reila .√ √ (2)
- 5.1.9 Musundwa o fhindula a ri ene u na mushumo wa u vhala bugu
dzawe.√ √ (2)
- 5.2 5.2.1 A zwi ḷoḷi ha ḍalesa vhasadzi ngauri vha nga anza luambo.√ A si
vhasadzi fhedzi vhane vha nga ita luambo, muḱwe na muḱwe a
nga zwi ita.√ (2)
- 5.2.2 A si zwithu zwa miswaswo/a zwo ngo tea u dzhiwa nga ḱila yo
leluwaho.√ √ (2)
- 5.2.3 U ḱisa muhumbulo wa uri hu na zwithu zwine ra tou zwi vhona
nga maḷo zwi tshi khou itiwa ra kona u zwi bveledza.√ √ (2)
- [20]

ḲHANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 40
MARAGAGUḲE: 80